

CRITICA CRITICII

MADAME BOVARY & DON JUAN

Daniel Ștefan
POCOVNICU

Mirela Roznoaveanu e o autoare revenită în literatura română după o absență de cîteva ani, datorată exilului american pe care l-a ales după 1989. Romanțele românești sale reprezintă surprize plăcute pentru literatura română, pe care, după cum se vede, n-a părăsit-o niciodată, oferindu-i mai nou un suflu cel puțin interesant de spirit yankee, un posibil indiciu literar și „redescoperirii Occidentului”. Asemenea experiențe de creație, așezate pe scutul dur al unor trăiri „exotice” demne de toată atenția, nu pot decât să folosească literaturii, care mai trebuie să iasă și ea din cînd în cînd în lume (chiar și prin naturalizări ca aceasta) spre a nu se răciți în oglinda contemplării de sine.

Viata pe fugă a sîrului în 1997 la Editura Sirius după ce a fost scris în perioada august 1993-august 1995 la New York. E un altceva în peisajul romanului actual, fapt observabil încă de la primele pagini de lectură. Nu exotismul ambianței este cauza esențială a acestei schimbări de perspectivă, deși nici el n-ar trebui ignorat, ci mai curînd stîlul alert al romanului, ritmul tip „times is money” care l-a fost imprimat, nu împotriva, ci în beneficiul său. Angela Kaminsky e o româncă care a emigrat în Statele Unite după ce s-a convins că nimic nu s-a schimbat esențial în România de după '90. Noua ei viață e ruptă între duritatea mediului adoptiv, care o sancționează la maximum refuzîndu-i, din motive obiective, meseria de scriitoare, lăsuată acasă, și amintirile dureroase ce-i revin cu forța coșmarului neiertător, marcîndu-i viața interioară și provocîndu-i îndîrjirea cu care înfruntă greutățile existente pe tărîmul liberării:

„... Angela simțea de mult că venirea ei în America o aruncase într-o dimensiune complet diferită a spațiului, timpului și spiritului, că ceea ce trăise și cunoscuse nu avea prea multe în comun cu ce trăia și simțea acum. Trăia, desigur, pe o altă planetă. Cei care o înțelegau pentru prima dată simțeau imediat că este un animal bizar ditur-o semintie aici prea puțin

cunoscută, făcînd efortul disperat de a fi ca ei.” (p. 86)

Amintirea funcționează ca mecanism de protecție împotriva dezamăgirii resimțite în fața stîlului american de viață. Inserarea unor pagini de jurnal din perioade diferite, dispărute, poartă tocmai rolul narativ al unei decompensări care s-a permis eroinei să reziste atunci cînd limitele suportabilității par foarte apropiate. Pentru orice român care se pregătește sau care doar visează să-și părăsească țara definitiv, recomand această carte cu căldură, deși cel mai bine o vor asuma intelectualii, o dată cu cei pentru care

ruperă de limba maternă poate dobîndi dimensiunile unui veritabil cataclism ontologic:

„Angela simțea limba maternă ca pe un organ pretios a cărui pierdere constituia nu doar o avarie biologică ci și o profunză formă de frustrare, de necompatibilitate cu altele. Trăia obsesivă celelalte limbi, a celelalte personalități. Ce n-ar fi dat să se odihnească în limbu ei maternă! (...) Trăia bilingvismul ca pe o tragedie și pentru că limba maternă fusese unealta ei de lucru. (...) În plus, discrepanța dintre bogția psihică și sărăcia limbajului în care se exprima pe sine, născă cele mai istovitoare dintre obsesii.” (p. 28)

Acest diarium devine scena adaptării profunde ce se petrece prin amestecul trecutului cu prezentul, o retoră de dureri întoarse la rădăcina lor printr-o alchimie de combinare a realului cu marginimile sale. În general, secusele literare influențate evoluția literaturii în direcția recitigării unui realism ocultat de epoca epusă. Aceasta e și cazul unei părți importante din producția românească a literaturii române de azi. Iată de ce eu cred că, alături sau împotriva postmodernismului, ea a pornit să refacă un parcurs ideologic-estetic anulat de marii experimenterii semianalfabeti ai istoriei, care au fost comunistii. Desi rezidență în lumea tuturor postmodernismelor, acolo unde, într-adevăr, istoria ar vrea să-și iașă din uz pentru a îngheța lumea în formele atît de avantajoase ale unei paș americane, Angela Roznoaveanu rămîne puternică în individualitatea sa creatoare și răspunde cît poate de personal întrebărilor ce ne frămîntă la sfîrșit de mileniu. Lupta reală presupune dilemă mai înfrînt, iar sutoarea nu duce lipsă de tensiunile energetice ale alegorii:

„Dar se învinovătea încă de a nu fi rezistat, de a nu fi încercat pînă la capăt în țara ei, tot ce se putea încerca, și acest sentiment de vinovăție o făcea să se simtă asemenea unui desertor într-un război pregătit, visat de mult, și pierdut din motive care nu înțeleg de voia ei, ci de ceva metafizic, un fel de conspirație a răului care trebuia să teoretice putea fi distrusă, pentru că nimic nu putea dura la infinit, nici măcar răul.” (p. 67)

Frămîntarea depășește jurnalul, tînde să acapareze la un moment dat întreaga substanță a cărții, impresie pasageră fiindcă surprizele ei sînt abia la început. La o primă vedere, am fost tentat să judec perspectiva asupra peisajului politic românesc ca fiind exagerat de macabră și disperată. Pe măsură ce lectura înainta, totul devenea coerent raportat la statutul protagonistei romanului, iar mai apoi nici lucrurile nu s-au mai arătat a fi înnegrite excesiv. Chiar dacă durerea, tonul sună cunoscut, iar realitatea nu s-a ferit să-i dea în continuare dreptate romancierilor:

„Proșta, proștorii, trădatarii, invitații de partid din presă au din nou funcții de conducere, urmasii sau continuatorii ceausismului acționează într-un megalomanism indestructibil. Din cite preved, căci semnele încep să fie pentru mine clare, economia în a turnură tribală, gentilică, în sensul că începe să fie atribuită pe felii, să intre cu acte în regulă în proprietatea familiilor nomenclaturii și securității. Privatizarea se va face lent, uitînd că să le dea timp să acumuleze pentru a cumpara mai mult, tot mai mult. Interese personale și nu naționale, într-o rețea administrativă comunistă solidă, de neclintit.” (p. 61). Sună foarte familiar, nici azi interpretarea nu e arbitrară, multe, prea multe stări de fapt se confirmă încă, deși mă bucur să constat că peisajul apare ușor mai luminos decît în presă-vestirile autoarei. Pentru cît timp dure? Oriunde, Angela Roznoaveanu simte în continuare foarte bine România, întuiește drumul pe care dictatură proletariului a apucat-o, printr-o stare anarhică de anomie, decretată stare de urgență interminabilă, fabricată special pentru ca burghezia rosie să-și poată măslui liniștită intrarea comodă în capitalismul de gască spre care ne tot îndreptăm.

La celălalt pol, suferința intrării în al sistem nu e niciodată neglijabilă, nici convergibilă în

alte ecuații de gîndire și de acțiune. Libertatea îi costă scump pe cei care au ales-o sau au primit-o de-a gata. În loc să-și facă griji din cauza telefoanelor ascultate, a stării de sufoare într-o lume fără ieșire, americanii par să fie permanent indispuși de taxele mari, de datoritiile la bancă, de nesiguranta slujbei, a pensiei, sau de costul unei consultații medicale. Frustrări prin intermediul cărora ne-am putea considera deja intrati cu toții în Occident.

Ființă specială, Angela găsește puterea de a evada din îngustimea tunelului de pașaj între două lumi prin apelul la metafizica oculta a vieții de acasă, iar romanul e solidă cu această misiune de evaziune într-un realism magic și fantastic:

„Scrisese și publicase în viața ei romane, însă acum avea senzația că e un personaj într-un text pe care nu-l stăpînește. Nu avea habar ce era scris la capitolul următor, dar era curioasă să afle. Fiecare zi o ducea spre pagina următoare a aceluși bizar hipertext.” (p. 53). Adaptarea la noul stil de viață se observă direct în textura romanului, care se „americanizează”, evadînd din normalitatea de tip european a desfășurării forțelor narative.

Unii evenimente hiperrealism de modă veche new yorkese, Mirela Roznoaveanu îi opune intervalele tenetelor de acasă, care o împănă nu doar în vis, ci își fac apariția în lumea mai puțin nouă decît s-ar putea crede. Scrisoarea dizidentă are senzația să descopere că America rămîne un veritabil paradis în primul rînd pentru foștii tortionari care se mișcă liber prin toată lumea. Itele intrigii se complică, iar trama înglobează personaje transparente pentru cititorul cît de cît avizat. De exemplu, romanul speculează un moment deosebit de tulbur ce ne loagă de noul continent: moartea lui Ioan Petru Culiuan, acuzat după apariția pasageră a personajului Marquc. De fapt, el înseamnă foarte mult nu doar pentru Angela, ci și pentru soluția adaptării pe care o propune autoarea: a-i subjugă pe americanii pragmatici cu jocurile seducătoare ale magiei spiritului, acolo unde europeanul cultivat rămîne stîmpan pe mijloace și capabil să păstreze inițiativa strategică primordială. A-și descoperi originalitatea creatoare și a vinde-o cît mai bine cu putință, iată cheia de boltă a hiperliberalismului american.

O retoră ce începe cu acest roman scris pentru cei de acasă, poate chiar spre a experimenta noile tehnici de retorică a succesului la public. Metafizica, esoterismul, enigma sînt marile forte aduse în bagajele sufletului și ale spiritului și folosite cu scopul de a da un sens înnoit vieții americane, împotriva dicaturii kitsch-ului, snobismului sau cupidității instinctuale:

„Gîndirea ei cea mai adevărată era aceea din mijlocul nopții, o gîndire deconditionată de presiunea existentului, holansînd între ceea ce percepea în jurul ei - poate la mii de kilometri distanță sau cine șite unde, într-un tîrîm metafizic și realist.” (p. 148)

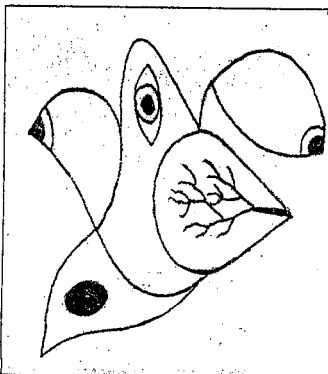
Există o notă de jurnal, datată 15 noiembrie 1990, unde naratoarea face referire la un alt roman:

„Mă gîndesc, ca o revansă, să continui romanul de tragoste la care scriu pe apucate de mai bine de un an, un fel de Madame Bovary într-o societate totalitară.” (p. 63). Ficțiune a ficțiunii, romanul acesta înfriziat, fiindcă scris în perioada ianuarie 1989 - decembrie 1990, a văzut și el lumina tiparului într-un tîrziu, adică în 1999, la Editura Cartea Românească, sub titlul *Platonie*. Dacă ar fi să discutăm despre o situație în creșterea autoarei, locul său rămîne incontestabil înaintea de romanul „american” al Mirelei Roznoaveanu. Asia fiindcă el pregătorește mental ceea ce va să vie, un semn puternic al rupturii nu doar ontologice, ci și estetice pe care și-o va propune scriitoarea. Istoria aceasta se confirmă: *Platonie* e femeia frumoasă, inteligentă și talentată, gata să lupte pînă și cu destinul corespunzător unor asemenea daruri spre a-și găsi rostul deplin al ființei. Cîntărește de operă dotată cu o voce minunată, ea se va refugia o vreme, din calea încercărilor la care e supusă de chiar talentele sale, în echilibrul destul de fragil al unei familii fericite, într-o iconă autoluzionantă de mamă și gospodină ideală. Stilistic vorbind, fragila armonie e din debut predispusă prăbușirii, iar protagonista va

trăbuie să-și accepte în cele din urmă împlinirea vocației, cu prețul pierderii aceluși „mărunț cosmetic fabricat interior.

Paralelismul acestor două romane e vizibil din chiar natura plurală a femeilor aduse în scenă. *Platonie* e multiplicită unică al femeilor definite de fiecare dragoste prin care a trecut:

„Si văzu în sinea ei pe toate acele *Platonii* care o compuneau. Pe *Platonie* lui Nelu, eleva naiva, a lui Matei - adolescența neliniștită, pe *Platonie* lui Jean - femeia slabă cersind carotivă, pe aceea a lui Adrian - dorind întrearea intensă intelectuală sau - pe a lui Octav - cîntărea care nu se regăsește și pe *Platonie* lui Virgil - soția, gospodina, fiecare din ei fiind perechea perfectă a unei *Platonii*, a unei anumite *Platonii*; o mai văzu apoi pe *Platonie* care a născut trei copii - mămica *Platonie*, pe *Platonie* care cîntase în cor sau pe aceea care suferise de singurătate. Și o mai văzu venind spre ea maiestuoasă pe *Platonie* care cînta, *Platonie* lui Marian.” (p. 209) În tandemul românesc pe care l-a pus în operă, femeia aces-

ta devine un simbol mai adînc decît s-ar crede: o *Madame* (sau *Madam*) cum scrie Angela în *Viata pe fugă* *Bovary* ce asude în sine un *Don Juan* feminin, simbol al unei lumi ce nu mai acceptă soluția unică, trasată de nici un fel de strateg al umanului. Imaginea aceasta se clarifică prin revenire la primul roman în discuție, acolo unde și Angela se vadește a conține o multiplicitate de ipostaze ale umanului, de un proteism evident ascuțit nevoii de libertate umană:

„... fiecare dintre ele se arată numai în mediul care îi era favorabil, fiecare persoană din jur vedea doar ceea ce făcuse pentru care era pregătit să o vadă...” (p. 96). Ce afront la adresa eticii și echității socialiste. În lumea libertății acerbe, seductivă e o mare energie ce conduce viața pe calea concurenței și a comunismului. Din *Platonie* a răsărit Angela, femeia care înțelege tot mai bine chiar și ceea ce acceptă mai greu, că între liberalism și libertinism o altă lume se definește, cu bunele și cu relele sale, o viață mai grea dar mai sinceră în a-și recunoaște limitele și neputințele, prima ei sensă de a se face mai bună.

Psihologia socială a demonstrat că o mare parte a relațiilor afective firești (unde domeniul de definiție al epitetului e mai îngust pentru unii și mai larg pentru alții) ce se stabilesc între oameni sînt supuse unor foarte complexe ritualuri de negociere a staturilor și a rolurilor, a ceea ce se dă și a ceea ce se primește, horribile dictu pentru sensibilitatea adolescențin-romantice, și care eflorază cînimul atroce, dezvăluit fără menajamente de autoare. Pragmatismul american se situează în romanul Mirelei Roznoaveanu la egală distanță de acest cinism, dar și de seductivul american, așa cum încearcă să-l aproximeze apeteții de utopie al emigrantului est-european, care, ieșit direct dintr-un infern, va suferi să afle cît de aspru poate fi purgătorul libertății.

* Mirela Roznoaveanu, *Viata pe fugă*, Ed. Sirius, 1997, *Platonie*, Cartea Românească, 1999

CRITICA CRITICII

CONVORBIRI LITERARE